

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

donkere continent als de ›onbewustheid‹ in het psychoanalytisch discours. In een aangenaam onpartijdig aandoende taal wordt de dieptepsychologische samenhang tussen het freudiaanse fallisch monisme en het schijnbaar onoplosbare ›raadsel vrouw‹ onthuld.

Expeditie naar het donkere continent is een breed opgezette cultuurhistorische en psychoanalytische studie over de ontwikkeling van het vaderbeeld naar het begrip vrouwelijkheid in het psychoanalytische discours, vanaf Freuds onbewuste fantasieën over het vrouwelijke en diens thans modern aandoende tijdgenoot Karen Horney, via Helene Deutsch, naar het feministische perspectief van Nancy Chodorow en Luce Irigaray. Het onderhavige boek is gepland als eerste deel van een reeks over psychoanalyse en geslachtsdifferentiatie onder Rohdes mederedacteurschap. Wat het boek aantrekkelijk maakt en doet uitzien naar de vervolgstudies, is de levendige beschrijving van wat de auteur zelf duidelijk als een fascinerende tocht in het onbewuste van de psychoanalytische theorievorming beleeft en waarin ze de lezer weet mee te slepen, zonder te vervallen in trivialiteit. Het is de vrucht van jarenlange interactie van een hoogleraar/leeranalytica met een kritisch gehoor uit de beste traditie van een universitaire psychoanalyse. Een standaardwerk voor de lezer die geanimeerd is geraakt door de symposiumuitgave ter gelegenheid van Karin Mispelbloms veertigjarige activiteit in de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalyse, *In den beginne was de vrouw* (Deben-Mager 2006), en die verlangt naar wetenschappelijke verdieping en het Duits daarbij niet schuwt.

Literatuur

DEBEN-MAGER, M. M. & VERHEUGT-PLEITER, J. E. (2006) *In den beginne was de vrouw — Psychoanalytische inzichten ten aanzien van de vrouwelijke identiteit*. Assen: Van Gorcum.

›Wat wil de vrouw‹: feministische visies op vrouwen

Bespreking van

Ellen L.K. Toronto, Gemma Ainslie, Molly Donovan, Maurine Kelly, Christine C. Kieffer & Nancy McWilliams (red.) (2005). *Psychoanalytic reflections on a gender-free case: into the void*. Londen/New York: Routledge. ISBN 978 1 58391 789 3, 328 pp., £ 29,95

FROUKJE SLIJPER

Psychoanalytic reflections on a gender-free case: into the void is verschenen ter gelegenheid van de twintigste verjaardag van Women, Gender, and Psychoanalysis, een afdeling van de American Psychological Association. Alle bijdragen zijn al eens eerder gepubliceerd en geschreven door feministische psychoanalytici. Het boek start met een opmerkelijk vignet van Ellen Toronto: namelijk een behandeling van een patiënt die genderneutraal wordt beschreven. Tijdens het lezen van deze casus valt het me zwaar een gevoel over de patiënt te krijgen, waardoor ik ervaar hoe sterk de bril van de gender is. Dit is ook de bedoeling van de auteurs, die de lezer bewust willen maken van de *gender bias*, waardoor klinisch materiaal altijd vertekend wordt waargenomen op grond van de door eenieder gehanteerde patriarchale wereldvisie. De baby, zegt Toronto is er niet mee bezig of hij een jongen of een meisje is, maar anderen kunnen geen contact maken als zij de gender van de baby niet weten. Dit komt omdat ieder mens onbewust een verschillend patroon heeft om op een meisje of een jongen te reageren. We voeden onze kinderen op in overeenstemming met de culturele normen, die historisch gezien gebaseerd zijn op mannelijke dominantie en vrouwelijke onderwerping.

Alle artikelen zijn vanuit een feministische visie geschreven, en de vrouw is het hoofdonderwerp. Een paar voorbeelden van artikelonderwerpen zijn: het vrouwelijke onbewuste, zelfonthulling over een miskraam, dochter-vaderrelatie waarin het meisje de «oedipale winnares» is, hervonden herinneringen van vrouwen bij seksueel misbruik en baarmoedernijd van mannen. Er zijn te veel artikelen om ze allemaal te refereren. Mijn keuze is heel persoonlijk. Een mooi artikel vind ik *Mothering and fathering processes in the psychoanalytic art* van McWilliams. Dit artikel trof mij omdat het gaat over de aard van de interventies en de toon waarop ze door de analyticus worden gegeven en hoe deze vervolgens door de patiënt als moederlijke of vaderlijke communicatie worden ervaren. De moeder in de analyticus is meer geneigd tot *holding*, luisteren, spiegelen, terwijl de vader zich meer richt op het overwinnen van moeilijkheden en het confronteren met eisen van de realiteit. Het artikel trof mij omdat het mij in het team waarin ik werk vaak opvalt dat dit genderverschil zich ook manifesteert in de beleving van het klinische materiaal van de patiënt, hetgeen consequenties heeft voor de diagnosestelling. Ook in de praktijk van alledag kom ik dit tegen. Een vriend die de PABO doet en stage loopt in een kleuterklas vertelde over zijn reactie op een jongetje uit zijn klas dat door zijn oppas tussen de middag niet was opgehaald waardoor het kind boos en verdrietig was. Mijn vriend had begrip voor zijn gevoel en had gezegd: wat denk je dat je eraan gaat doen? De juf had zijn reactie echter niet kunnen waarderen. Zij vond dat hij het kind op schoot had moeten nemen en troosten. Herzog, aan wie McWilliams in haar artikel ook refereert, zou blij geweest zijn met de reactie van deze aankomende meester. Hij spreekt over «father hunger» bij jongetjes, die in de huidige westerse maatschappij te vaak een emotioneel of fysiek afwezige vader hebben. McWilliams noemt ook een aantal verschillen in de psychoanalytische techniek zoals:

analytici die vaderlijk zijn, maken meer gebruik van interpretatie, confrontatie, systematisch onderzoeken van de afweer; zij die moederlijk genoemd worden, benadrukken *holding*, uiten van begrip, affectieve resonantie en faciliteren van verdriet. Het spreekt vanzelf dat elke therapeut mannelijke en vrouwelijke kanten heeft en dat het dus belangrijk is dat therapeuten zich ervan bewust zijn dat een patiënt zowel een vader als een moeder nodig heeft. Barbara Gerson, de analytica die een miskraam kreeg, bespreekt uitgebreid het thema van de zelfonthulling. Gerson is heel open geweest over het afbreken van haar zwangerschap en is van mening dat zelfonthulling positief kan werken omdat de patiënt geconfronteerd wordt met zijn centrale problematiek. De zwangerschap riep bij Peter — een getrouwde man met een aantal kinderen — intense woede op, die hij aanvankelijk sterk wist af te weren. Maar door de abortus werd de analytica voor hem een moeder van de dood in plaats van een moeder van het leven. Bij Sara, een jonge alleenstaande vrouw werd haar probleem met begrenzing een focus. De zwangerschap riep de fantasie op om op schoot en later in de buik van de analytica te zijn. Na de miskraam stelt zij het hervatten van haar analyse uit, omdat zij niet met het verdriet van de analytica — die te snel haar werk wil hervatten — geconfronteerd wil worden. Boeiend is ook het artikel *Selfobject, oedipal objects and mutual recognition*, dat gaat over de «oedipale winnares», het meisje dat door vader verkozen wordt boven moeder en hierdoor zijn prinsesje of heldin wordt. Zo'n positie van winnares is nooit gunstig, zegt Kieffer, omdat het meisje ook iets te verliezen heeft waardoor er conflict kan ontstaan. De bevoorrechte dochter blijft zitten met het schuldgevoel dat haar succes ten koste van een ander gaat. Een ander negatief gevolg is dat de favoriete dochter vaak een verlengstuk van vader is en dient ter bevrediging van zijn narcistische verlangens, waardoor haar eigen autonomie onvoldoende tot ontplooiing kan komen.

Als zij erkenning voor zichzelf opeist, moet zij dat vaak bekopen met een rigoureuze afwijzing. Een andere mogelijkheid is dat de preoedipale erotische band door vader abrupt verbroken wordt als zijn dochter de puberteit bereikt.

Tot slot *Woman and desire* van Dianne Elise. Net als Iki Freud (1998) is deze auteur van mening dat het antwoord op de vraag 'Was will das Weib?', is: 'Zij wil haar moeder.' De moeder is voor het meisje het eerste liefdesobject en niet de vader, zoals Freud dacht. Moeders die moeite hebben met hun eigen homoseksuele gevoelens en die afsplitsen van hun heteroseksuele kunnen de homo-erotische band met hun dochter slecht verdragen en neigen tot afwijzing van hun dochter, van haar genitalia en haar seksuele verlangen. Dit kan een van de redenen zijn dat vrouwen problemen hebben met hun

seksuele verlangen, omdat zij in relatie met een man er pijnlijk aan worden herinnerd dat zij niet de tederheid, liefde, emotionele uitwisseling en strelingen krijgen die bij hun primaire liefdesobject behoren en waarnaar zij verlangen. *Psychoanalytic reflections on a gender-free case* is een aanwinst voor elke therapeut, omdat het laat zien hoe sterk zowel de gender van de therapeut als die van de patiënt de behandeling beïnvloedt. Het boek geeft tevens een hedendaagse visie op de psychologie van de vrouw.

Literatuur

HALBERSTADT-FREUD, H. (1998). Electra versus Oedipus: femininity reconsidered. *International Journal of Psychoanalysis*, 79, 41-56.